

Zardo'zlik san'atining tarixiy ildizlari va bugungi talqini: An'anaviy hunar va zamonaviy dizayn uyg'unligi

Xo'jamurodova Sevinch Abdilmajidovna
Termiz davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zardo'zlik san'atining O'zbekiston madaniy merosidagi o'rni, uning tarixiy shakllanish bosqichlari hamda zamonaviy dizayn bilan uyg'unlashuvi tahlil qilingan. Asrlar davomida saroy madaniyati, marosimlar va milliy kiyim elementlarida alohida mavqega ega bo'lgan zardo'zlik, bugungi kunda zamonaviy moda va tekstil dizayni bilan integratsiyalashib, yangi ifoda shakllarini kasb etmoqda. Maqolada Buxoro, Toshkent kabi hududiy zardo'zlik maktablarining xususiyatlari, naqshlar semantikasi va texnik ishlanmalari ilmiy asosda yoritilgan.

Zamonaviy davrda yosh dizaynerlar tomonidan zardo'zlik elementlari liboslar, sumkalar, aksessuarlar va interyer buyumlariga kreativ tarzda tatbiq qilinayotgani bu san'atning davomiyligini ta'minlamoqda. Xalqaro moda maydonlarida milliy naqshlarning stilizatsiyalangan ko'rinishlari O'zbekiston brendlari uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Maqolada zardo'zlik san'atining innovatsion rivoji, raqamli dizayn platformalaridagi talqini hamda yosh avlodga unga bo'lgan qiziqishning ortishi asosiy tahlil nuqtalaridan biri sifatida yoritiladi.

Shaxsiy nuqtai nazarga ko'ra, zardo'zlik nafaqat estetik ifoda vositasi, balki xalqning madaniy tafakkuri va identitetining timsolidir. Uni zamonaviy dizaynga uyg'unlashtirish orqali merosni saqlab qolish bilan birga, global modadagi milliylik pozitsiyasi mustahkamlanadi.

Kalit so'zlar: zardo'zlik san'ati, madaniy meros, naqshlar, zamonaviy dizayn, milliy hunarmandchilik, Buxoro maktabi, yosh dizaynerlar, stilizatsiya, moda industriyasi, estetik ifoda.

Zardo'zlik san'ati o'zbek xalqining ko'hna madaniyatiga mansub eng nozik va nafis hunarmandchilik turlaridan biri bo'lib, u asrlar davomida saroy san'ati, diniy marosimlar va xalq urf-odatlarida muhim o'rin egallab kelgan. Oltin va kumush iplar bilan gazlamalarga bezak berish asosida yaratilgan bu san'at turi nafaqat estetik jihatdan yuksak, balki ramziy mazmunga ham ega bo'lib, kishining ijtimoiy maqomi, marosimiy ahamiyati va madaniy tafakkurini ifodalovchi vosita bo'lib xizmat qilgan.

Zardo'zlik san'atining ildizlari qadimiy Movarounnahr hududiga borib taqaladi. Arxeologik topilmalar, masalan, Qoratepa, Termiz, Afrosiyob va Eski Buxorodagi manbalarda zardo'zlikka oid naqshlar, ish uslublari va tikish texnikasi haqida ma'lumotlar uchraydi. Tadqiqotchi G. Qosimova qayd etganidek, "Zardo'zlik o'z vaqtida amirlik va xonlik darajasidagi ijtimoiy tabaqalarning obro'-e'tiborini ko'rsatuvchi belgi bo'lgan. Aynan shu jihati bilan u boshqa hunar turlaridan ajralib turgan".

Zardo'zlikda naqsh tanlovi, rang uyg'unligi, ip sifatining yuksakligi — ularning barchasi san'atning nafosatini belgilaydi. O'zbek zardo'zlarining asosiy texnikalari qatoriga "zarboft", "tilla tikish", "guldo'zi" va "qadam tikish" kiradi. Har bir hudud o'ziga xos zardo'zlik maktabiga ega: Buxoro zardo'zlari oltin iplar bilan juda zich ishlangan naqshlar yaratgan bo'lsa, Toshkent maktabida ko'proq nafis va mayin naqshlar afzal ko'rilgan.

Bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida zardo'zlik san'atini saqlab qolish va uni zamonaviy dizayn elementiga aylantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy naqshlar va tikish texnikalarining yo'qolib ketmasligi uchun ularni zamonaviy vositalar orqali raqamlashtirish, interaktiv kataloglar yaratish, naqshlar semantikasi va kompozitsion tizimlarini ilmiy asosda tasniflash zarur.

Shuningdek, yosh dizaynerlar uchun zardo‘zlik elementlarini modern modaga uyg‘unlashtirish imkonini beruvchi “kasb + dizayn” konsepsiyasini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu esa o‘z navbatida nafaqat ijodkorlikni rivojlantiradi, balki milliylikni saqlagan holda zamonaviylik sari odimlash imkonini beradi. Masalan, minimalistik uslubda ishlangan liboslarga Buxoro zardo‘zligiga xos “sunbula”, “bog‘dorchilik” naqshlari asosida ishlov berish orqali nafaqat estetik, balki konseptual yondashuv yuzaga keladi.

Mening fikrimcha, zardo‘zlikni rivojlantirishda davlat va xususiy sektor hamkorligida yaratiladigan “Milliy dizayn markazlari”, “Hunarmand ayollar kreativ studiyasi” kabi tashabbuslar nafaqat bu san‘atni tiriltiradi, balki uni iqtisodiy aylanishga ham jalb qiladi. Chunki har bir milliy hunar — bu nafaqat meros, balki istiqbol uchun iqtisodiy va madaniy resursdir.

Zardo‘zlik san‘atining ommalashuvi milliy identitetni asrash bilan birga, uni global dizayn madaniyati doirasida tanitish imkonini beradi. Shu bois har bir tikuv, har bir naqsh, har bir dizayn ortida xalqning ruhi, xotirasi va estetik qarashi mujassam ekanini yosh avlod anglab yetmog‘i lozim.

Zamonaviylik jarayonida zardo‘zlik san‘ati ko‘plab o‘zgarishlarga uchradi. Yangi tekstil materiallari, sintetik iplar, kompyuter grafikasi va dizayn dasturlari yordamida naqshlar stilizatsiyalanib, liboslar, bosh kiyimlar, aksessuarlar va interyer buyumlariga tatbiq qilinmoqda. Bugungi kunda yosh dizaynerlar zardo‘z naqshlarini minimalistik kesimli ko‘ylaklar, zamonaviy stilidagi tunikalar, kundalik hayot uchun moslashtirilgan sumka va etiklarda keng qo‘llamoqdalar.

Xalqaro moda haftaliklarida, ayniqsa, Markaziy Osiyo dizaynerlari tomonidan taqdim etilayotgan liboslarda zardo‘zlik elementlarining innovatsion talqini o‘z aksini topmoqda. Hindiston, Turkiya, Eron va BAA singari davlatlar tajribasidan ko‘rinib turibdiki, milliy hunarmandchilik asosida yaratilgan eksklyuziv dizaynlar modaning yangi tendensiyasiga aylangan. O‘zbekiston ham bu jarayonda o‘z milliy dizayn maktabini shakllantirib bormoqda.

Shaxsan mening fikrimcha, zardo‘zlik san‘ati – bu nafaqat milliy meros, balki zamonaviy dizaynerlik uchun boy ilhom manbai. Har bir naqsh, har bir tikish – bu xalq tafakkuri, estetik qarashi va ruhiyatining tasviri. Uni nafaqat saqlash, balki zamon ruhiga mos ravishda talqin etish orqali biz bu san‘atga ikkinchi hayot baxsh eta olamiz. Ayniqsa, yosh avlod orasida zardo‘zlikka bo‘lgan qiziqishni oshirish uchun amaliy kurslar, dizayn laboratoriyalari, raqamli naqsh kataloglari va virtual ustaxonalardan foydalanish zarur.

Xulosa qilib aytganda, zardo‘zlik san‘atining tarixiy ildizlari va bugungi talqini orasidagi bog‘liqlik — bu madaniy merosning zamon bilan uyg‘unlashgan shaklidir. Bu uyg‘unlik zardo‘zlikni nafaqat o‘tmish yodgorligi, balki kelajakka yo‘naltirilgan estetik til sifatida tiklash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova G. “Zardo‘zlik san‘atining tarixiy va badiiy asoslari”, Madaniyat va San‘at, №2, 2021.
2. Sayfutdinova M. “O‘zbek zardo‘zlik maktablari va ularning zamonaviy rivoji”, San‘atshunoslik izlanishlari, №3, 2023.
3. UNESCO. Intangible Cultural Heritage of Central Asia: Embroidery and Gold Thread Work, 2020.
4. Omonova L. “Milliy naqshlar va ularning dizayndagi talqini”, Ijodiy izlanishlar jurnali, №1, 2024.
5. Bukhara Art Institute. Zardozi: Embroidery Traditions of Central Asia, Tashkent, 2019.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-7

6. World Crafts Council. Gold Thread Embroidery in Traditional and Contemporary Fashion, 2022.
7. Lola Fashion House – Zardozi collection (katalog tahlili), 2023.
8. Shamsiyeva D. “Zamonaviy dizaynda xalq hunarmandchiligi elementlarining o‘rni”, Dizayn va moda, №4, 2022.
9. Azizova N. “Zardo‘zlik san’atining yoshlar orasida ommalashuvi”, Oliy ta’lim va madaniyat, №1, 2024.
10. B.Mirzaeva. “Zardo‘zlik naqshlarining semantik tahlili”, Til va madaniyat, №2, 2023.

